

БАЙРАМУКЪЛАНЪ

НАЗМУЛА

Х А Л И М А Т

ДЖЫРЛА -
ДЕДМЕ
ТАУЛАРЫМ

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВОНУ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ, ЧЕРКЕССК - 1969

С(кар) 2
Б 18

□ □ □

Кез ачсын деб, окъуучу эрикгенде
Джазмайма назмуларымы,
Кесим джашаугъа сейирсингенден
Джазама джазгъанларымы.

Ноябрь, 1962, Москва

кар. 988

СОВЕТСКО-АМЕРИКАНСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ОБЛАСТИ КУЛЬТУРЫ И НАУКИ
1970 - 1971 гг. Москва - Нью-Йорк

Сормагъанма джюрегиме ёмюрде:
«Талгъанмыса, джаным, солурменг?» — деб,
Сормагъанма джюрегиме ёмюрде:
«Ауруймуса, дохдур чакъырымем?» — деб.
Аямагъанма, ийнакъламагъанма сени,
Кечикген атлы атын сюрген кибик,
Сюралгъанымы сюрюб, тёгюб терни,
Таудан ташдан да ётдюреме миниб,
Билеме, бек билеме терслигими,
Билеме, тюрсюн болгъанымы да.
Билеме, мен тауда ёсгеними,
Таулула алдырланмагъанларын да.
Алай а, ат белде учуб баргъан улан,
От чакъдыра, джерни титирете,
Мен сеннге къарагъандан эсе, ийнан,
Ол атына игиди—эркелетед.
Зыбырыракъ къолу бла джалын сылар,

Неда бошлар буууб турган айылларын;
Неда чегет талачыкъда хансха бошлар,
Чырым этер, сайлаб сора сууну джанын.
Мен а ...

Да мен солутмайма, бериб бичен,
Кече кюн да джашау бермей сюреме мен;

Сени юсюнгден джазар ючюн да, ма, къара,
Сени джерлерге керекме мен эм алгъа.
Езге, не айтсам да, джюрегим, тюзю,
Экибиз бирбиз, бир-къысха сёзю.

Сен мени сюресе,
Мен да сени,
Бир атлы этёсе,
Бир да ат мени.

Энди уа, хайда, шохум, бол дженгил —
Алда джангы джол сакълайды бизни, бил.
Ы — марджа, джорт, чаб, тёртгюлле, уч-уч!
Иш кёбдю, болмай не къыйыр, не уч.

Сен джукъ да этме, джюрегим, кьуру
Кьозгъа, тынчайтма — хаман тур уруб.
Ышандыр мени, чакъыр узакълагъа..
Андан кьалгъаны уа мени бойнумад.

Декабрь, 1963.

— Джырла, — дедиле меннге тауларым, —
Эжиу этербиз, — дедиле ала.

Кесими юсюмден мен джыр джырладым.
Эжиу этмелле тауларым манга.

Джашырмадыла хынылыкъларын,
Булут тартдыла къарамларына.

Мен а билмедим тауну джырларын,
Джараялмадым инамларына.

— Джырла, — дедиле меннге тауларым, —
Эжиу этербиз, — дедиле ала.

Алагъа, махтау бере, джырладым,
Деу къарыуларын салыб джырыма.

Джашырмадыла хынылыкъларын,
Эжиу этмелле не аз да манга.

Къаратмадыла буздан башларын —
Джырым джарамад бу джол да алагъа.

— Джырла, — дедиле ала джангыдан,
Макъам да берирбиз, — дедиле манга.

Джырлаб башладым тауда джашагъан
Джигит таулуну юсюнден джырла.
Джашырмадыла къууанчны таула,
Бирден бары да эжиу этдиле—
Оту да, къары да болгъан тѣппеге,
Къолумдан тутуб, мени ёрлетдиле.

Сентябрь, 1966 Малеевка.

Тишырыу назмула джазаргъа къойчу:
Ашхы тишырыу кибик юйюнде,
Назмуларым да къууат салсынла
Хар окъуучуму да джюрегинде.
Тишырыу къолча, мени хар сёзюм
Джумушакъ болуб, башны сыласын,
Мени джазгъаным, тишырыу кибик,
Джангыдан джангы бола джашнасын.
Мени джазгъаным тишырыу кибик,
Ариудан ариу болгъанлай барсын,
Тишырыу сюе билгенча, сюе,
Кесин суйдюрсюн, алдырсын.
Эркиши джюкню кёлтюре билген
Тишырыу кибик болгъаед назмум,
Ашыра билген, сакълай да билген,
Анала кибик, болгъаед назмум.

Февраль, 1965

ДЖАМЧЫ

Къайда заманын бошуна ашырыу!
Джюнден къолларын айырмагъанлай,
Хаулелик билмей, таулу тиширыу
Тыбыл салады, арымагъанлай.

Аны къолундан неллай бир джамчы,
Неллай бир башлыкъ чыкъгъанды, сана!
Ол тюлмюдю, тоб кесек кибик,
Кийим джасагъан таулугъа?!

Ол этген джамчы атлыны сыртын
Джангурдан, сууукъдан сакълаб тургъанды.
Ол этген джамчы атны саурусун,
Иесин сакълагъанча, сакълагъанды.

Къара джамчыда, акъ къанатлыча,
Барыр ызындан учуб башлыгъы,
Бу таб кийимли таулу, илячинча,
Хорламгъа тартыб, барады къаны.

Таш джол чабады аллында аны,
Джилтинле чачыла, ат туякъладан.
Джел джамчы тубюне кириб, чулгъана,
Барады ётуб атлы аушладан.

Быллай джоллада унутад джигит
Сагъышын, къайгъысын; тас этед эсден,
Не баралгъаныча, ол атын ийиб,
Не джюген бошлаб, джырлай джюрекден.

Мен да барайым джырны ызындан —
Джамчыгъа ол да тубетир мени...
Иесин сакълагъанд ол джюзген окъдан,
Джабханды юсюн кийик эчкини.
Джамчы андан сора да кёргенди затла.
Къарангы кече...

Узакъ джол, къаугъа...
Джамчы тубюне салыб къызны атха,
Аз кетмегендиле урлаб, узакъгъа.
Къалаед артда туугъан тау эли...

Къутхарыр адам къайда джарлыгъа?!
Бу худжу джамчыны нек этген эди
Къара кечеде кесин чырмаргъа?!
Джамчыны къабкъара болгъанын адамла
Иесин окъ тешген кюн кѳргендиле...
Суукъ къабырда джылытыр ючюн,
Анга ёлюгюн бѳлегендиле.
Эркинлик!
Революция!
Чапаев!
Джамчыны нек къошад деме бу затха!
Джамчы тюлмюдю Чапаев бла
Эркинлик ючюн баргъан урушха?!
Уруш тохтады,
Тууду тенг джашау,
Греков хорламны суратын салады.
Джамчы, сен джылытхан солдатла ючюн
Джюрегим санга разы болады.
Джамчы,

Сюеме къачан эсе да
Лермонтов сени кийгени ючюн,
Уллу поэтни, солдатны джашауун
Сенден бек киши да билмегени ючюн.

Сентябрь, 1966. Малеевка

Джер,
Сени махтауда джокъду уч, къыйыр.
Сен джаратылгъанлы, джазыучу къалмай,
Бары этгенди сеннге назму, джыр —
Санасанг санауун, къаллыкъса табмай.
Мен да борчлума. Сени юсюнге
Джашагъан хар бир адамча борчлу,
Сени сыйларгъа, къачынгы кёрюрге,
Кёлтюртмез ючюн сеннге кир къолну.
Къуру эки аягъым алгъан орунну
Бересе меннге деб суймейме мен,
Джашил талангда къабыр орнуму
Берликсе меннге деб, суймейме мен.
Сен кереклисе меннге, юсюнге
Юйюм ырахат орналыр ючюн,
Сабийлерим да аны ичинде
Сабий төренги къууаныр ючюн.

Аны отджагъасы туудукъларымы,
Къойнуна джыйыб, джылытыр ючюн,
Оту суумай, келген адамны
Терюне салыб, олтуртур ючюн.
Туугъан сабийни сени юсюнде
Садрач бешиги чырт аумаз ючюн.
Бир кемсиз джара тюшюб этинге,
Сен ачы-ачы бурулмаз ючюн.
Сени башынга къара булутла
Кёкню джабаргъа къаралмаз ючюн,
Ала суу болуб, сени суугъара,
Юсюнге тюшген кирни алыр ючюн.
Сен меннге керексе, мени къолларым
Сени анача инакълар ючюн,
Сени юсюнде мени джолларым
Джолсуз джоллагъа джол ачар ючюн.

Февраль, 1964.

Болалмайма бир да сахарчы,
Бир-бирде мынга аз тартынама.
Джер джазгъа кериб сейир къулачын,
Мен да ичине урлукъ атама.
Къат-къат юледен эсе уа джюрек
Элде юлеге турад тартханлай.
Азчыкъ шулдай, джашнагъан чегет
Кёрюнеди кенг океанлай.
Будай башны къол аязымда
Сюеме алыб, ууа барыргъа,
Суукъдан къоркъмай, бичен ызында
Аякъ ызымы чыкъда къояргъа.
Аурурма эртденги сууукъ чыкъда деб
Къоркъмайма, барама,
Боллукъ тюлдю джукъ.
Бетими джабмай, кюерме да деб,
Барама кюннге аппа ачыкъ тутуб.

Ташдан ташха атлай,
Кёчиуден ёте,
Кирмеген джерим кълмай таулада,
Къаягъа ёрлей,
Тикден тёнгерей,
Сюеме джашаргъа мен табигъатда.
Бек аз ушайма мең сахарчыгъа.
Салкъын садланы излейти джюрек.
Кълкъыб туруб, элчи тиширюу,
Уяныб, ызына тартад бекден бек.

Сентябрь, 1966. Малеевка

ДЖЫР

Джел ачыуланады,
Кече уа — джансыз.
Джашчыкъ джолдады.
Джюрек — чыдамсыз.
Къайдады, не болду?
Абындымы аты?!
Джолун джел алыб,
Кесин къайры атды?!
Тюбюнде аты уа — джеллени джели
Юсюнде атлы уа — къушдан да тири.
Джамчысы этдирген джели уа келиб,
Джамчы тюбюнде бугъады кириб.
Сабыр, джюрегим,
Сабыр, бир кечин,
Къоркъуу келмейди
Таулугъа кече.
Джолун табады —

Къарангы анга не!
Башлыгыы барады,
Ызындан джюзе.
Цъоркъма, джюрек, сен,
Къоркъуунгу ат!
Джансыз тау джолгъа
Эт таулуну аманат.

Сентябрь, 1965.

Таулу джаш сюеме деб айтмай эсе,
Билмейди суйе деме сен анга —
Кёзлерин сенден джаллатмай эсе,
Алагъа эслеб, сынаб бир къара.
Алада кёрлюксе асыл джууашлыкъ,
Къобанны сыйынмай уруб баргъанын,
Бир гюл бир гюлге башчыгъын салыб,
Нени эсе да шыбырдагъанын.
Алада кёрлюксе Минги-Тауну да
Джашны ёргеге тартыб баргъанын,
Алада кёрлюксе тикли джолну да
Ол сеннге келирге деб хорлагъанын.
Алада кёрлюксе учсуз-къыйырсыз
Джолну узакъга тартыб баргъанын,
Ол джолга таулу джаш сени бла,
Бирге атланырга деб ашыкъгъанын.

Февраль, 1962. Москва

Бир-бирде арысам, мен ишлей келиб
Анамы кьоллары кёрюнед кёзге —
Арыгъаным ол сагъат кетиб,
Къарыу келеди азгъан джюрекге.
Муратха джетмей, булгъана турсам,
Эсге тюшелле таулу джигитле,
Учхан къушдан джетиб тюк алгъан,
Сора учунама мен да мийикге.
Джюрегим бир бирде къата башласа.
Эсге тюшеди анамы джюреги —
Бютёу санымы джылыу джылыта,
Джангыдан джашлыкъ джашнатад мени.
Къолайсыз адамды деб мени юсюмден,
Ким билед, бирёу айтды эсе алай,
Иги адетлени халкъда джюрюген,
Мен джюрюталмай айтылад алай.

Май, 1962 дж. Москва

ТЕБЕРДИ

Ариулугъунгу джюрекде элтеме,
Джазарыкъ тюлме аны юсюнден —
Быллай багъалы затны чайнамай,
Къойсам суюме кеси-кесимде.

1960

Таулу таулада хар терекден да
Субай наратны сюеди артыкъ,
Узакъ кетгени болса юйюнден да,
Къайтады, нарат хауагъа талпыб.

Нарат чайырны къырыб терекден,
Чайнайбыз кёрюб аны дарманнга,
Субай къызыны да таулада ёсген,
Биз ушатабыз субай наратха.

Наратдан тауда юй да салабыз.
Сабийге бешик да ишлейбиз андан,
Юй джанына да аны орнатабыз,
Чыпчыкъ джырласын деб башыбыздан.

Чайыр иисден тойсун къанатлы,
Булчугъу къонуш болсун анга да —
Джуукъ тартабыз биз табигъатны
Таулу болмайды ансыз къайда да,

Таулу биледи къарай къонакъгъа.
Сюеди къарнашлыкъ, шохлукъ джашнарын,
Олтуртуб къонагъын нарат столгъа,
Салады юсюне халал туздамын.

Апрель, 1965. Ялта.

ОНДЖЕТИНЧИ ДЖЫЛ

— Къачан туугъанса? — дедиле манга,
— Онджетинчи джыл деб этдим джууаб,
Ол джыл Россия къобханд кюрешге,
Барама мен да биргесине атлаб.

Алай а сеирди.
Тамам менича,
Мени къарт атам да ол джылда туугъанд —
Кёреме, сейир тюрлениу джашауда
Мени юзюгюме ол сагъат джукъгъанд.

Анга деричи талай тёлюча,
Менде джашчыкъ да ол джыл туугъанды,
Мени акъылым бла,
Джангыргъан джашау
Хар кимни туугъан джылы болгъанды.
Онджетинчи джыл!

Хар бирибиз да
Сен туугъан кюнде туудукъ джашаугъа,
Ма ол себебден ёмюрге берилгенд
Болджалсыз паспорт хар барыбызгъа.

Апрель, 1966. Москва

КЪЫРКЪЫНЧЫ ДЖЫЛЛАДА КЪЫЗЛА

Къыркъынчы джылланы къызлары, къызлары!
Романтикле эдиле ала хар бары.
Оздурмай эдик биз чыртда джашлагъа,
Не аурлукъну да ала эдик къолгъа.
Джутланыб къараек кёкню мийигине,
Джулдузла джулкъаек гюлле бла бирге.
Мен бусагъатда да эх, къызла, къызла,
Таныйма сизни кёз джаныуугъуздан.
Къалай сакъладыгъыз ол сеир къарамны,
Сиз чекмеген зат чырт къалмагъанлай?
Урушха тенг джашла кетген джылында,
Не зат болушду сизге бушуудан?
Заман табмаймы бушууну санаргъа?
Дунаевскийми, тартыб джырларгъа?
Огъесе, къызла, болушдуму сизге
Тебсеуле, суймеклик тюшле тюшюгюзде?
Косынка тюбден къарадыла акъ чачла,

Замансыз агъарыб, агъармазлыкъ башла.
Тюшле уа кёрлюк болур элле къызла,
Джукъларгъа кечеле, кюнле табылсала.
Эки джаякълары кирсе да бир бирине,
Романтиклей къалдыла ёмюрге.
Эрле бла бирге кетдиле,
Алача ала да шинелле кийдиле.
Бир къаууму юйде къалды джаланнгач,
Джыламукъ джашыра, джетишмей суу, аш.
Кетген да, къалгъан да этгенди уруш,
Экисине да бир болуб юлюш.

Сентябрь, 1966. Малеевка

Экибизге да кыркъ болмагъанед
Ол ачы кюнде,
Экибизни да чыгъаргъан эди
Ол танг ол кюннге.
Ол танг а тууду бизге туудан,
Урушну алыб,
Джерге джарыгъын төгер орнуна,
Къаннга боялыб.
Ол ачы кюнде экибизни да
Къулагъыбызгъа ,
Келиб эди хорлам таушу
Бизни инандырыргъа.
Ол ачы кюню ушагъан эди
Бир ачы джелге,
Хар кюнден кюню санала эди
Тюнене кюннге.
Билеек урушну хорларыкъ эдик

Биз хорлам бла,
Кюн тиерик эди джангыдан бизге
Джылыуу бла.
Ол кюн кёб затны биле эдик биз,
Къалай кёб затны!
Аз билирге да боллукъ эдиқ биз
Ол ачы затны.
Алай а билмеек бизге аталырын
Хорламдан алгъа:
Санга Ёлген деб,
Манга да Тул деб,
Ёксюз деб джашха.

Апрель, 1966. Москва

ТОПРАКЪ КЕСЕК

Топракъ кесек,
Патрон гильзада...
Мени столумда турад таймаздан.
Саугъамыды топракъ кесек,
Сау дуняны кесинде тутхан?!
Топракъ кесек,
Кёбню чекгенди —
Бирлерибиз бла тюшгенд пленнге.
Топракъ кесек,
Кёбню кёргенди —
Урушну хорлаб, джетгенд бюгюннге.
Озгъан уруш
Тюш тюлдю бизге:
Анга топракъ кесек да шагъат.
Аш болгъа эди ол къаты джелге,
Къурулмаз ючюн юсюнде асмакъ!
Къабыргъа тюшсе — тюшгенди джылдй,
Скопха тюшсе — уруш этерге,

Къалгъа эди кёрмей аны ёмюрю май,
Тюшмегеед ансы джау аякъ тюбге!
Къайгъысыз тургъан
Сюрююлю тюзле,
Солдатча къобуб, саут алдыгъыз.
Къаллай бир ачыдыкъ эсек биз сизге,
Сиз да аллай бир бизге ачыдыгъыз!
Топракъ кесек,
Патрон гильзада..
Бёрюча улуй, темир къуюлгъанд..
Сен джашагъанса биз джашагъанда,
Бизге уахты санга да болгъанд.
Столда гильза
Кёрюзед кёзюме
Уруш отланы, къурч джангурланы..
Джер,
Сененг джашатхан бизни ол кюнледе,
Сен ёлсенг, бизге болуред уахты.
Топракъ кесек

Патрон гильзада,
Кёрген затынғы барын тёк бери,
Эсингдемиди, Москва чекде
Буз джерни джаула кемиргенлери?!
Джигитле ёлген джерде чапракъ
Тюшмейди төрекден,
Не къатмайды ханс.
Топракъ кесек,
Айт хапар, айт, айт
Ёлгенледен да,
Болгъанладан да тас!
Джуртну сакълай, ёлгенлери ючюн,
Ханс да къатмайды ол къабырлада.
(Хансны джюреги сезген затланы
Адамгъа къыйын тюлд ангыларгъа!)
... Эсингдемиди, ачы суукъла,
Эсингдемиди, кюнню батханы?
Джер,
Айтчы кесинг, чынг арт атламла

Этгенин Зоя,
Аны айтханын?
Эсингдемиди, кьолларын байлаб,
Сюргенлери джаланаякълай?
Джер — джаннган печи, кьарны тьобюнден
Джылытханынг аны,
Джукъламагъанлай...
Зояны чынг артда кьрген да джерди:
Сёзю таукелед,
Джаулары хорлай...
Титирединг, Джер, «анам» деб Зоя,
Эшитир эшитмез, шыбырдагъанлай.
Топракъ кесек
Патрон гильзада:
Эсде турлукъ зат
Минг ёмюрлени!
Солдатча кьобуб, этген кьазауат,
Петрищевону топракъ кесеги!

Ноябрь, 1966. Москва

Сюеем урушну мен унуталсам,
Алай а кёзюмө кёрюнүб кьалад,
Буту кесилген солдат, ойсураб...
Төгерегинде джер джана турад.
Сюеем урушну мен унуталсам,
Алай а сюелиб кьалад аллыма,
Назикбел кьызчыкь, сюркелиб баргъан,
Атакалада джара байларгъа.
Сюеем урушну мен унуталсам,
Алай а кёрюне турад кёзюме,
Къайсыны эсе да ёлген къагъыты...
Къагъытла алыб, джылагъан юйле.
Сюеем урушну мен унуталсам,
Алай а туралла кетмейин кёзден,
Сазбет джашчыкьла, сазбет кьызчыкьла,
Юлюшчюклерин урушха берген.
Сюеем урушну мен унуталсам,
Алай а, сурат болуб кёзюме

Тюшюб туралла тар эшаламла,
Анам да аланы биринде...
Сюеем урушну мен унуталсам,
Алай а тураса, кетмей джюрекден,
Туугъан баласын танымай къалгъан,
Танымасам да джашагъаед деб.
Сюеем урушну мен унуталсам,
Алай а джашынг мени къолумда...
Сен не айтырса урушну унутсам?!
Сен не айтырса анда, къабырда?!

Апрель, 1966. Москва

ШИНЕЛЬ

Бек кёб болады, шинель, мен сени
Юсюмден атханлы, къайытыб юге,
Къаралгъанса сен андан бери,
Гитче да болгъанса энди юсюме.
Юзюлгенди сени бир дженгинг,
Зыккыл болубду аны учлары..
Алгъынча эркиши киим болмайын,
Тураса кюбюрде бюгюн чулгъаныб.
Туурамагъанды къыпты дженгинги,
Кюйдюрмегенди чачылыб джилтин,
Аягъанды тоб, окъ иенги,
Сенден а алгъанды джау ачы дертин.
Джангъыдан тиширыу болама энди.
— Кертими айтаса, тамам алгъынча?
— Юренеме,
Сен а, шинелим,
Менден алгъа джумушагъанса.
Джумушагъанса менден эсе бек.

Уруш мени эркиши этгенди,
Сеннгеча меннге да ауурлукъ бек кѣб
Джетсе да,
Мени бюгелмегенди.
Унутма, шинель, сен урушланы,
Боллукъ туююлбюз биз унутургъа!
Сакълайма сени бек кѣб джылланы,
Сакълайма сени келлик туудукъгъа.
Туудукъла излерле мени билирге —
Не болгъанымы, ким болгъанымы.
Сенден бек киши да айтмаз ёмюрде
Мени юсюмден, бил, шинель, аны.

Сентябрь, 1966. Малеевка.

Къалай рахат джашай эдик биз —
Ол деед «джашым» ол да — «атам» анга.
Мен да, къыш чакъгъан Гокка ханс кибик,
Къууана, ана, нох болгъаныма,
Къалай рахат джашай эдик биз...
Алай а ташджюрек хоншуму тили
Сабий джюрекни кёрмед хатерин:
— Атанг урушда ёлгенди сен а
Киши адамгъа тур атам де да! —
деб шыбырдады къулакъчыгъына —
Джашчыкъ таралыб, келди атасына.
— Атам, сен атам нек тюлсө мени?!
Сауса да,
Урушдан сау келдинг юйге?!
деб, джылаб, джашчыкъ къатды кёзюне.
Ёге атасы къысды къойнуна,
Джыламукъларын сюртдю джашчыкъны:

— Мен саума, джаным, келгенме сеннге,
Сеннге келмейин, болмазем ёлюрге.

1961. Москва

Мен сабий бла атаны кёрсем,
«Тохта, джюрегим, эс джыйчы»—дейме.
Мен сабий бла атаны кёрсем,
Кёзлерине бир къуджур битеме...
Былай болгъаным, мени юйюме
Башха киргенлид, келиб урушдан,
Атангма дегенли ол сабийиме,
Сау-эсен келген ачы урушдан.
Сен ишден келиб, джашчыкъгъа ышарсанг,
Къойнунга алыб ёрге-ёрге ата,
Сиз экигизге былай къарасам,
Менден насыблы болмаз дуняда!
Алай а, арыб келиб сен юйге,
Сабий соруугъа этмесенг джууаб,
Тышымдан джукъ да айтмайма сеннге,
Джюрек а башлайд ташатын джылаб...
Сизни кёзле да,
Киши кёзле да

Энд болгъандыла бир джюрек ауруу..
Мен сабий бла атаны кёрсем,
Сансыз озаргъа табмайма къарыу...

Ноябрь, 1961. Москва

Чегетде, уруш тюздеча, атлай,
Барама, урушда баргъанча, эртде.
Бюгюн да къабыр юлюшюн табмай,
Тургъан терекле аякъ тубюмде...
Къарт эмен элек болгъанды окъдан,
Алай а аумай тирегенд санын.
Сакълар ючюннге ачы урушда
Джаш партизанны ёлюмден джанын.
Къайын терекни субай санында
Окъ чыкъмагъанлай бюгюн да турад...
Ачы джарасын кёлтюрелмейин,
Аууб терекчик къурт азыкъ болгъанд.
Бомба наратны тамыры бла
Атханды къобарыб, бир аяу салмай,
Нарат а чыпчыкъ уяны юсюнде
Балачыкълагъа сакълагъанд оймай,
Сууну джанында джатад тал терек,
Болгъанды уя орну мурсагъа...

Аугъан терекни тубюнден джетек
Чыгъыб келеди рахат джашаугъа.
Кимни эсе да котелокчугъун
Таш тюк басханды, кючден танылад...
Бу джарала ючюн тынгылаб къоймай,
Бу джарала ючюн кёб дерт алыннганды.

Апрель, 1965. Ялта

Джаралы къайынны бутагъы кирик,
Джылаем къыйынлыкъ тюшсе, олтуруб,
Бютеу урушну джылларында уа
Джыламугъуму тургъанма джутуб.
Хорлам келген кюн сора тегюлдюм,
Алай а кердюм: сарнаед джуртум,
Къайытмай къалгъан уланларына.
Джыламугъуму дагъыда джутдум.
Кеси кесиме айтдым мен ол кюн:
Джылама бюгюн да, джарамайд сеннге —
Елмей къалгъанла ёсген телюге
Борчлудула джашау ишлерге.
Джыларса элесе, сен башхаланы
Кезлери къургъакъ болуб бошаса,
Кёбле инджилген Джерни юсюне
Сеир музыка ие да болса.

Апрель, 1965.

Гитчелигимде анам, кьюру да,
Сакълай бил -деед манга отджагъангы,
Мен кюрешеем толтурама деб
Къолдан келгенча, анам айтханны,
Уллулугъумда анам кьюру да
Сакълай бил деед манга отджагъангы —
Огъур тартханлай, джылыу тартханлай,
Туруучан элле тыбыр ташлары.
Алай а къобду бир къара боран,
Мени отджагъамдан учурду, атды...
Оту джукъланыб, джылыуу кьюруб,
Отджагъам къуб-кьюру атылд да къалды,
Ташла къалдыла учхунча кюлю
Тюбюнде, отсуз бузлаб санлары...
Билек агъачла къуб-кьюру юню
Мыртазакълача-сакълауулары.
Тыбыр иесин, сакълайды талпыб,
Иеси уа тас-терсейген джолда,

Дыгалас этед, келелмей къайтыб —
Джазыуу тюлдю кеси кълунда...
Къыйынлыкъ болуб бир джукъ да кълмай,
Барын да чегиб кълйтды иеси,
Юйлю да кълмай, юйю да кълмай
Кълуб-кълуру джерге кълйтды иеси.
Юй чачылгъанды ачы бомбадан..
Отджагъа болуучу джерде уа майна —
Манга кълрайды терен урудан,
Джунчугъан халда, бир джангыз макъа.
Энди уа алайда джаб джангы юйюм,
Тегерегинде терекле джашнай...
Макъа ол джолча къларамаз ючюн,
Хар бир юйню да юрендим сакълай.

Апрель, 1965. Ялт

Татартюбде мийик къалагъа
Чыгъыб барама, сыйына кючден,
Улоу джол бла чыкъгъанча таулагъа,
Ёрлеб барама, къоркъа мийикден.

Керти къоркъарча тарды, суукъду.
Бушдукъ болуб, чыгъыб барама.
Джерден эсе кёкге джууукъду,
Гылджа басхычда барама, къоркъа.

Эки джанымдан эки къабыргъа
Бууб келелле эки джанымдан..
Къара ёмюрлени кёлеккелери
Кёрюнедиле меннге аладан.

Онг джаным — кёлекке,
Сол джаным — кёлекке.
Къаланы джити тёппеси кёкге
Тирелиб, бускаклай турад булутну,

Чанчылгъан кибик кърч сюнгу этге.
Къабыргъаладан бир сарын таууш
Чыгъады, тыяллыкъ эсенг тыйчы аны!
Терек сууундан суу чартлагъанча,
Марагъандыла садакъла къаланы.
Кюн джарыкъда да, къарангыда да
Тылпыуун алмай, сакълагъанд къарауул,
Бу басхычла бла бушуу джылау да
Ёрлеб тургъанды табыб мында орун.
Татартюбюнде мийик къалагъа
Чыгъыб барама, сыйына кючден.
Улоу джол бла чыкъгъанча таулагъа,
Ёрлеб барама, къоркъа миикден.
Сууукъду, сууукъду.
Бурулуб барама.
Миикден къоркъмайма,
Къоркъама башхадан:
Кетгенлени, ёлгенлени
Кёлеккелери — эки джанымда.

Басхычла, айтыгъыз, сизге сорама —
Къачан болмазла быллай къалала?
Урушдан къоркъуб, бу дыгаласла.
Айтыгъыз, басхычла, къачан къалырла?

Октябрь, 1966. Орджоникидзе

АЙШАТ ХАРИБГЕ

Арт тылпыууду. Ийнанмайма, огъай!
Джанча эгечим,
Бир эсле,
Менме!
Къайры бараса, иймей тургъанлай?!
О, не этеим? Мадар билмейме.
Къолун алама — урмайд тамыры!
Кюн а джарытад юнню толтуруб...
Мен тутуб тургъанлай о, къайры, къайры
Алыб бараса, ёлюм, юйюнг къуруб?!
Солуялмайды.
Джел кёлтиореди
Терезе джзбыуну къыйырчыкъларын...
Къар аязчыкъ да таудан энеди...
Солуялмайды...
Къайда мадарым?!

Декабрь, 1965

Къызыл площадь манга алайды:
Мен джангырама былайгъа келсем,
Джюрегим бир деу къарыу алады
Бу магъаналы шошлукъгъа кирсем.
Барама Ленинден мен кёз алмайын,
Кеси-кесиме тынгылай, сора..
Былайгъа Россия келед кюн сайын
Оноулашыргъа, деб вожду бла.

Апрель, 1966 Москва

Меннге кёрюнмей мени биргемде
Юйде, эшикде, кечеде кюнде,
Бир огъурлу зат джол устам бола,
Къолумдан тутуб элтеди алгъа.
Ол джин туююлдю, туююлдю шайтан.
Заманды ол нёгер, ма бизни заман.

1961, Москва.

Замандан « тохта», деб тилемейме,
Къорай эсе да мени ёмюрюмден.
Кимге къаллыкъды орнум демейме,
Келлик игиди, билеме менден.

1960.

Москва, сюеме мазаллы санынг
Гюр-гюр этгенлей джашаб тургъанын,
Терезелерингде тюрлю бояулу
Джарыкъла кечени джасагъанларын.
Дженгил джюрюшлю адамларынгы
Арысала да ышаргъанларын,
Китаб суйгенле троллейбулада
Баш келтюрмейин, окъугъанларын.
Ленин атлы библиотекангда
Шыкъыртсызлыкъны сюеме мен,
Орамларынга коляскалада
Сабийчиклени сюеме мен.
Сюеме гюрюлдеб тургъан санынгы,
Джюрегими да къурама алай —
Ол гюрюлдеуде хар соруума
Джууаб табама, сорур сормазлай.

Декабрь, 1963. Москва

Гитчечик, джукълайса
Бешикде рахат,
Сен джукълар ючюн
Джер шош бурулад.
Кечени келтиред
Джукълар ючюн сен,
Кёзюнгю джабды
Кёрме деб кече.
Кюн тийирликди
Эртденде сеннге,
Сен а, балачыкъ,
Не этерсе, Джерге?

Март, 1963. Москва

Джаб джангыз бир кюн болгъа эдим мен...

Тиерем, джашнарем дюн дуниягъа!

Къысха кюн огъуна болгъа эдим мен —

Джетерем, къалмай хар бир адамгъа.

Къысха кюн огъуна болгъаем, аймыт —

Ол кюнде болуред келлик кюнлени

Насыбы,

Джукъланмай турурча, джарыб,

Шохлукъ джашаред сора ёмюрлени.

Къуб-къуру бир кюн болгъа эдим мен,

Кетгеем джаб джангыз мен бир кюн болуб,

Джилтинле тёгюб, кесим джукъланыб,

Къалыб кетгеем сора унутулуб.

Февраль, 1965

Сорсагъыз эди мени анама:

«Дуниягъа не ючюн туугъанды кызынг?»

Ол айтыр эди сизге джууабха:

«Насыблы болургъа туугъанды кызым!»

Сорсагъыз эди мени атама:

«Дуниягъа не ючюн туугъанды кызынг?»

Ол айтыр эди сизге джууабха:

«Насыблы болургъа туугъанды кызым!»

Сорсагъыз эди мени кесиме:

«Дуниягъа не ючюн туугъанды джашынг?»

Мени айтырым джууабха сизге:

«Насыблы болургъа туугъанды джашым».

Май, 1964

Дун-дунияда мен бир дунияма,
Тауу да тюзю да джалгъашад менде,
Кеси-кесими энтда билалмай
Къазауатдама кечеде, кюнде.

Мен—

терк-тенгизме,

Табчы бир чегин!

Джетчи,

Аны джетчи, тюрсюз тюрюне!

Мен — илячинме,

Чабчы ызындан бир!

Джеталлыкъ эсенг, сен бир тюрюне!

Мен —,

Джолма.

Учу-къыйыры джокъ джол.

Таус да саудан аны бир боша!

Мен —

Джелме,

Джетдим, десенг джетмеген —
Джыйчы,
Джыяллыкъ эсенг уучха!
Беш тюрлюмюд да мени сезимим?!
Хо бир да!
Ала миллиондула!
Бирер къанатды хар бир сезимим —
Джюрек толкъунум, оюмудула.
Мен —
Кёкме,
Хауа кёксюл боягъан,
Толтуралмазлыкъ кенг къулачымы.
Мен —
Джер шарыма,
Къойнумда тургъан,
Къанатындача къууанчымы.
Учуб барама,
Тсегеме джарыкъ,
Джыяма дагъыда джарыкъ джер-джерден,

Джудузгъа Айгъа да мен чыгъыб барыб,
Къонакъ болама, ма бизден, Джерден.
Къаргъаны, къузгъунну тилин, ангысын
Излеб билирге,
Билген да этдим,
Джети кёкню да джырыб барысын
Джети къатындан ётген да этдим.
Ёмюрлюкдю дуня саудан,
Джокъду болджалы ол кюн, бюгюн деб.
Джашайма, джашау таба джашаудан,
Ёмюрге бералсам дей, не къадар кёб.
Дун-дуняда
Мен бир дуняма,
Хар ким да бирер дуняда мында.
Адамды нюр бериб, нюр тёгюб, нюр чачыб.
Дуня ишлеген дуняда.

Февраль, 1964. Москва

Джер джукъламайды.
Къысмайды кёзюн —
Хар ким ючюн да джукъламагъан ол,
Бир джаны кече,
Бир джаны уа-кюн
Болуб турса да, къысмайд кёзюн ол.
Хар ким ючюн да джукъламагъан ол,
Кече да, кюн да турад бурулуб..
Биз а джукълайбыз,
Джукъламагъан Джер,
Излей тургъанлай, бизден болушлукъ.

Апрель, 1965 Ялта

«Не арбагъа минсенг, джырла аны джырын.»
Мен да бир кёреим арбада джюрюб.
Арбачы джырын барады джырлай,
Мен да, кесиме-кесим, мурулдай.
Ол — кеси джырын,
Мен — кесимикин..
Ким билед, аны ючюн тюш дерми экен.
Тюш дерми, къарамдан ары аугъанлай,
Аймыса, арба — бош, мен да— джаяулай.
Аймыса, барырма, джаяулай, кесим,
Арба да кетер, алыб иесин..
... Арбачы джырын джырлайд кесини,
Мен да джырымы джырлай, биргесине.

Сентябрь, 1966 Малеевкэ

Не излейме, не керекди билмейме,
Орун а табмайма кеси-кесиме.
Ёмюрден асыры кёбмю излейме,
Огъесе азмы береме ёмюрге?!

Декабрь, 1963. Москва

Аппа-ачыкъ болсун джюрөк джюрөкге,
Къадау къорасын,
Къорасын кирит.
Бармакъларымы орталарындан
Къуюлуб турсун хаман игилик.

Сентябрь, 1966 Малеевка

Къачан да джолдама,
Къоркъмайма чыртда
Джол къыйынды деб,
Джукъламайма деб.
Уянама къаты орундукъда,
Дагъыда поездим башлайд гюрюлдеб.
Къачан да джолдама.
Къоркъмайма чыртда,
Джолда инджилirme,
Къыйналырма деб,
Мени сарытын, бек ашыкъмайма
Джолну аягъына чыгъайымчы деб.

Апрель, 1963. Москва

Ол кюнню кюнледен
Быргъадым, атдым.
Мени терслигим амалтын, ол кюн,
На келир кюнлеге джетмеди, къатды,
Не кетген кюнлеге къошулмай къалды.
Меннге аталгъан, ол кюнюм мени,
«Хазырма, джарът» деб келди таукел,
Къалай бек суйдю ол кюн ишлерге,
Мен а юйге да чакъырмай къойдум.
Неди джангыз кюн?!
Аймыса, ёлсюн!
Ат этиб минерик тюлсе сен анга.
Кюнле кёбдюле, аны да билсин,
Аланы ичинде бу неди манга?!
Артдан эскердим —
Ол а келгенед,
Иш кийим кийиб, ишлер ючюннге,

Халал урунуб, ётген кюнлеге.
Ол да бирлери болуб кирирге.
Мен а тас этдим ол кюнню кесим,
Ары бери да къошмай, тас этдим,
Алай кетселе джылны кюнлери,
Аладан джарлы болмазын билдим.
Алай а, тохта!
Ким болур джарлы,
Тас кюнлеримми, огъесе менми?
Чот былай барса ма мындан ары,
Ёмюрде болмаз кесимден джарлы...

Апрель, 1965 Ялта

Бу кюн да кетди, Кетди бу сутка,
Болдум алада. Джашамай болдум.
Бу кюн бермеди меннге минут да
Мени уа ненча кюнюмю алды!

Ненча кюнюмю,
Мени сакълагъан,
Мени чакъыргъан
Эшикни къакъгъан,
Меннге игилик этерге айтхан,
Этелмеселе ышандырмагъан.

Кюн...

Джангыз бир кюн,
Алай а айырды
мени, сынджырча келген кюнледен,
Менден алды да, учхунча джайды,
Айырды кюнледен — кёгюрчюнледен.

Кюнле-кёгюрчюнле кетерле къайтмаздан,
Алай а аланы алсала тенглерим,
Ол кюнле меники болурла джангыдан,
Джашауум созулур, болуб меники.

Июнь, 1963

Манга кыйын джашау тюшсе да
Ахсынныкъ, джыларыкъ, тарыгъырыкъ, тюлме!
Ачыны барын тогъусам ичсем да,
Къайтарыб эсге тюшюрлюк тюлме.
Джазыкъсынган да киши этмесин,
Биреу сынарыкъ эсе къайынлыкъ,
Ол мен болмайым, башхагъа джетмесин,
Аны джолу уа болсун аппа-ачыкъ,
Дун дуняны сен ал деселе,
Таукел айтырем керек тюлдю, деб:
Хар кимге да тенг юлешсинле,
Неге керекди меннге рысхы кёб!

Апрель, 1966. Москва.

Окьюучу, ма энтда бир китабчыгъым.
Къарамай къоймазса, деб ышанама.
Кимд муну джазгъан, къайданды экен
Деб да сорурса, эшта, ийнанама.
Кесим айтайым кесими юсюмден,
Китаб да айтыр билеме аны.
Аслам билирге излей эсенг а,
Къысха созайым узун хапарны.
Сен Минги, Тауну ариу билесе,
Аны этегинде барды бир тау эл,
Джюз-минг Римни ал деселе да,
Ол элден башха керек тюлдю джер.
Ол эл уллуду, эллегө кёре —
Меники десем, суйюнед джюрек.
Ол эл биледи сыйынгы кёре —
Бир эл суймейме мен ол элден бек.
Тёб төгереги тауду, чегетди —
Аю, бёрю да бар ичлеринде.

Биз а наныкъгъа чыгъыучан эдик,
Тиймей эдиле ала да бизге.
Нарат ийнеле, чөгет раса,
Бетинги сылай, чанчыла, тие,
Айланыучанек сан этмегенлей,
Бир суудан чыгъа, бир суугъа кире.
Ёзенде Къобан —
Илипинча бир.
Атлаб ётебиз аны юсю бла,
Ол да, биз да бу элде тууб,
Къарыу да алыб, чыкъгъанбыз джолгъа.
Къобан юретгөнд бизни неге да
!Олгюсю бла кеси кесини:
«Керек болса, кир отха суугъа да,
Къатдыр, — деб, керек болса белинги.
Учу келсе артмагъы толуб,
Хоншу, тенг къоймай, джыяды элде —
Төгереклешиб, тебсиге олтуруб,
Аузланалла мени элимде.

Бир джангыз ат да мында белинде
Хомух таулуну джюрютмегенди:
Бир атлагъаны, эки Минги-Тау
Болмагъан атха да, киши минмегенди.
Эки Минги-Тау бир атлагъаны,
Болмагъан аджир туумайды мында,
Ючюнчю Минги-Тау алайны кёрюб.
Туруучуд кеси тайыб, ол джолдан.
Таулу тиширыу мени элимде,
Къол аяздача, сыйлы сакъланад,
Узакъ джолуча тау ёзенинде
Ариу халиси тартханлай, барад.
Келе келиб гюрджю джаш бери
Тюшгенди джесирге ол таулу къызгъа —
Ол а къарт атам болгъанды мени,
Аны къаны да саркъад къанымда.
Ол башлагъанды мени юзюгюмю,
Къоялмаса да тукъумун манга.
Аны джеринде тенгиз джагъада.

Турама сынай тенгиз толкъунну.
Элим. Кёб кере болама анда.
Элчиме эл блады джаным, тиним.
Джаза барама, бараза ызында,
Урлукъ себеме, сакълайма битим.

Сентябрь, 1966. Малсевка

Джашаууму арты кёрюнмейд,
Алай болса да келир ахыры —
Тыялмазса,
Не созалмазса,
Не кюрешиб да болджалын аны.
Ол кюн меникид. Къуру меники,
Ёзге сюем алай кетерге,
Къайытыб андан, ызыма келиб,
Сюем кириб келирге юйге!
Сауланы къоркъутур ючюн демейме,
Къайытыргъа юйге, ызыма,
Сизден бир джукъ да мен излемейме —
Сюеме китаб болуб къайтыргъа,
Булгъамагъыз, булгъама башны,
Къыйын тюлд манга сизге къайтыргъа,
Ёлгенден сора тас болуб къалмай,
Сау болуб, сизни бла джашаргъа,
Мени сёзлерим алтынча джашнаб,

Джарытхандыла демейме, огъай,
Джер юсюнде сизнича джашаб,
Кетгеним ючюн айтама алай.
Хар кюнде Кюнню тургъанма кёрюб,
Ол таякъларын хар бир къралдан
Мени Джуртума тургъанды ийиб —
Джылыннганма ол таякъладан.
Мен ёсдюргенме хар кюнде сабий,
Ычхындырмайын аны къолумдан,
Хар кюнде ышарыб тюбегенд манга
Мени нёгерим, суйген джанымдан.
Дарман хансланы теблемегенме,
Табигъатны сыйын кёлтюре,
Шохлукъ байрамын мен юзмегенме,
Баргъанма аны бекден бек эте.
Хар кюнден сеир затла сакълаем,
Кюн алдамайын баргъанды мени,
Адамла бла бир болургъа излеб,
Ашыргъанма мен кюнлерими.

Таула уа, миик къабыргъалача...
Боран да, джел да ургъанд аладан —
Джашау да боран этгенд алача,
Мен орамдача баргъанма атлаб..
Кёбню чекгенме.
Тобну тауушун,
Къанны,
Ачы сёзню эшитгенме...
Меннге билирге керек болмагъан
Зат болуб да, кёбню билгенме.
Ётюрюкню мен айтмагъанма,
Ачы сёз да билмегенд тилим.
Мен бек насыбсыз,
Мен бек насыблы
Болуб, толусу бла джашагъанма.

Сентябрь, 1966 Малеевка

Хар заманны да —

Кесини иши.

Мен ийнанама бизни заманнга.

Къыйын джашауум къыйнабмы болдум,

Ийнаналмайма кеси башыма.

Окъ да себилди мени юсюме,

Тенгизден терен сынадым бушуу..

Да сора кесиме зорму этеме,

Кеси-кесиме ийнаныр ючюн?!

Огъесе, джангы ёлче бламы

Ёлчелейме мен хар неми да?

Кесим кимге да халал ийнана,

Кесиме уа аккыллы бола?!

Огъесе ёмюрню ётгюр кючюне

Сейирсингенден къоркъганмы этдим?

Неда ёмюрню алай этген,

Адам болгъанын унутханмы этдим!

Декабрь, 196-

Бир-бирде алай болад джюрегим,
Менден насыблы дуняда джокъча,
Дуняда да къууанчдан башха
Бушуу деген зат не азда джокъча.
Сора къууанчым асыры уллудан,
Аны юлеширим келеди мени —
Къайдан насыблы болсун бир адам,
Башха сайласа джолун терсликни?!

1958

Ташда сюелиб къарайма Терекге,
Экибизни да джарытады Ай.

Суу шыбырдайды. Болгъан кёлекке.
Джагъа къалкъыйды, суугъа тынгылай.
Мен да турама шум болуб.

Ёзге,

Сагъышым барды, тюлдю сагъыш кьюу:

Къайда тургъанды, ма бу Терекге

Джан сала, ёмюрю уруб келген, суу?

Къайдады бюгюн да джукълаб тургъан суу?

Бир кюнле кюнюнде уруб чыгъарыкъ,

Къара тюзлеге толкъунун тёге,

Къуйругъу бла тое, ташларын?!
Къайдады ол суу,

Ёмюрле бла

Суу кьююладан кьююлуб келген?

Крест ауушну этегинде уа

Къыйын туююлдю Терекден ётген.
Мен да ётгенме, атлаб, алайдан,
Былайда уа къайдан ётелгин!
Къаллай бир саркъгъанды суу, къайытмаздан,
Къайда тургъанды, бармыды чеги?!
Октябрь, 1966. Орджоникидзе

Къыйын туююлдю Терекден ётген.
Мен да ётгенме, атлаб, алайдан,
Былайда уа къайдан ётелгин!
Къаллай бир саркъъанды суу, къайытмаздан,
Къайда тургъанды, бармыды чеги?!
Октябрь, 1966. Орджоникидзе

Кюнюмю узун,
Кечеми къысха
Этгени ючюн, сюеме джазны,
Бир адамны да ыхдырмай артха,
Тартханы ючюн алгъа, сюеме аны.

Сюеме бир тукъум бир затны унутмай,
Джан салгъаны ючюн барына джазны,
Джылы джелчиги, башынгы сылай...
Джырлары ючюн танг булбулланы.

Шош ингирлери,
Кечелери ючюн —
Хар неси ючюн да сюеме джазны,
Сюймезча заты джокълугъу ючюн
Сюеме, сакълайма къуру да джазны.
Ол огъай, таш ючюн, джаз джангур джуугъан,

Кюн таякълары ючюн биринчи —
Затлары ючюн, джашауда кьойгъан.
Кеси кете, биз кет дегинчин.

Апрель, 1966. Москва

Бир кёрюнмеген, ачы ийнеле
Меннге чанчылыб, кёб кюн чулгъандым,
Бир кёрюнмеген, къара джаулукугъа,
Кёрюнмегенлей, таша чырмалдым.
Бушуу кюнюмде тенг излемедим,
Болушлукъ деб да тилемедим мен —
Бушуу кюнюмде табсынчы дедим,
Башха кюнледе мен билмеген тенг.

Сентябрь, 1966 Малеевка

Мени къабырым атылыб къалыр.
Бир адамны да тартмаз кесине —
Уакъ-уакъ оюла, чёге,
Тас болуб кетер джерни бетинден.
Джубуранла аз-аз сызгыра,
Бир-бирде бузарла аны шошлугъун,
Бир-бирледе кюн джазыкъсына,
Узатыр анга узакъдан къолун.
Чёгюч тиймеген, бокъур ташына
Бир-бирде къаргъа къонаргъа болур,
Алай а кетер ол да башхагъа,
Къумурсхадан мени юсюм толур.
Бар, къаргъа, бар, къон, сен башхалагъа,
Ол къабырлагъа джол салыныбды —
Адамлары хаман алагъа
Джыламукъ тёге, джара табыбды.
Ол къабырлада джатханла, эшта,
Назму джаза болмаз эдиле,

Ол кыбырлада джатхан кыаумла,
Джаугъа, шохха да бир болурелле
Огъай,
Келирле ахыр юйюме?
Мени балам келиб олтурур,
Исси джыламукъ теге юсюме,
«Санга келгенме»—деб мыдах солур.
Огъай,
Келирле ахыр юйюме!
Мени халкъымдан келирле адамла —
Атладан тюшюб, тегерегиме
Джыйылыб, мени эске салырла.
Келир халкъым.
Таб келмесе да,
Кечерме анга шагъатды керюм.
Джашауумда алай суйгенме —
Келмесе да кыаллыкъ тюлд келюм.

Сентябрь, 1966. Малесяко

Къарт атам гюрджюдю,
Къарт анам — таулу.
Ала бергендиле манга джашауну.
Анамдан алгъанма джюрек халаллыкъ,
Атамдан алгъанма айбатлыкъ, тазалыкъ.
Экисинден да — тенгликни, шохлукъну,
Урунган къолланы, патриотлукъну,
Экисинден да алыб кесиме,
Къарачай дегенме миллетлигиме.

Апрель, 1965. Ялта

КЪАРТ ИЙНЕКЛЕ

Сюрюб баралла къарт ийнеклени,
Къарт ийнеклени кесерге сюрюб...
Сют бермейдиле, къарт болгъандыла,
Энд не этедиле, аланы кютюб...
Баралла ёзенни абына, асхай,
Ариу хансны да къабалмай, таныб...
Бир асфальт бла баралла аунай,
Джыгъылабыз деб къоркъа, анда тайыб.
Джай джайлыкъланы тюшюрелле эсге...
Сютлери джокъну унутхандыла.
Джарарыкълары билмейле этге...
Асхайдыла,
Барадыла...

Ноябрь, 1966. Москва

Мен да, кълганла кибик, ишлейме,
Кючюм а болады кючлюден кючлю —
Кесими зор бла ишге бермейме,
Иш да бойсунад ма аны ючюн.

1962. Москва

Дуниядан кетеме, джетмей бишиуом,
Билалмагъанлай, джашауну тамам...
Алай а билирни билиб бошасам,
Неге керегем сора мен, къайдам?!

Апрель, 1965. Ялта

О, Талпыу! Талпыу!
Сен бир кѳуджурса!
Тохтайса бир-бирде, чырт аякъ тиреб,
Трактор бла да тебдирмезсиз деб,
Бир да, учхан кѳушну тѳююн алгъанча,
Джетиб, джагъадан алыб тохтайса,
Джюрекни кѳчлеб, алыб кѳояса,
О, талпыу, талпыу, сен бир кѳуджурса.
Метро поездде сенден джашыныу
Кѳыйын тѳююлдѳу дебед акѳылым,
Алай а мында да джетдинг шуулдаб,
Бир тюрлю атха миниб, дуулдаб.
Кѳоркѳмайса, тѳгерек толуд адамдан,
Не джашынмайса, сенге чек кѳайда?
Сѳзлени, джангурча, кѳуюб башымдан.
Бир кѳызартаса, бир да агъарта,
Сйнаб башласа кѳамчинг хауада,

Дюн дуняны тебрейд жангырта.
Сен кёрюк болуб, мен да кызгъанлай,
Хар не башлайды тебиб орнундан,
О, талпыу, талпыу, не затса къайдам!
Чачая, къарыла, ашыгъа, къууана,
Бир ачыулана, бир да, туракълай,
Вагон эшикни сабындан туту,
Адамланы да джолларын ала
Тёрт назму этдим мен метрода.
О, талпыу, талпыу къалай къуджурса!

Июнь, 1963. Москва

Садда олтурама.

Беседка анда.

Назму джазаргъа деб кирдим бери.

Балий бутакъны кьоймай орнунда

Чайкъайды, бюгеди тебенниги джели.

Джырылдайд юйчюк,

Шууулдайд джелден.

Къалам алыргъа кьоймайд къолума...

Темирчи темир туюген таууш да

Къайдан эсе да келед былайгъа.

Мен джазалмайма.

Джел кьоймайд мени.

Тохта!

Бир къулакъ салчы! Джырлагъан!

Къанатлычыкъды, хорлаб бу джелни,

Хар тауушдан да джырын къурагъан!

Столла — столладыла.
Аланы джанларында —
Адамла олтурадыла,
Джазыула къолларында...

1960

Пилге баш урады чибин,
Болгъаны ючюн пил — пил.

Июль, 1961

Адам джылыуну багъалатама,
Андан керекли джокъду манга джукъ,
Джылы сѣз а аз эшитеме
Юшютеди бир бирде сууукъ.
Мен терслемейме бир кишини да,
Аккыллылыкъны атама кери,
Алай а, адамла, джылы сѣзлени
Эшитсем сюеме ёлгюнчю дери.

Сентябрь, 1966. Малеевкэ

Гардош туурадым, жаркой этерге,
Сохан да къалач-къалач тюшеди...
Туумагъан назму тууад эсимде,
Не да туугъунчу ёлюб кетеди.
Аш юйде къалай тарды поэтге!
Къачыб чыгъама мындан тышына:
Тенгиз чайкъалыб тиед этекге,
Джел да ойнайды, кириб чачыма,
Учады джюрегим, дуняны аулай!
Къарт Минги-Тау да манга джылтырайд.
Бу кёзюуде уа сохан кюеди,
Сют да чоюндан тёгюлюб барад...

Май, 1965

□ □ □

Юйде кёзюуде — къаблан,
Къоркъмай ким солур андан.

1961

□ □ □

Юйде джюгенсиз, джибсиз,
Эшикге чыкъса — тилсиз

Июль, 1969

Кимни эсе да мен мадарыма
Сюймеклигин ангылатыргъа,
Мен джюрекден джюреке джолма,
Кёпюрме биринден бирине атларгъа.
Ким билед, алкъын джазылмай тургъан
Китабны бети болурмамы мен,
Кимни эсе да, алда сакълагъан,
Ахыр кюню болурмамы мен?!
Кимге эсе да учхан къанатма,
Кимге эсе да абыныу-алджау,
Кимге эсе да мен джаннган отма,
Кимге эсе да киритли къадау.
Кенг дуняда мен да бир джанма,
Дуня да махтау излейди манга,
Мен хар джан бла да бирге тууама,
Тенгме сабийге да джашха эм къартха,
Тогъуйма джашауну, къанмай суусабым.
Кюнле уа — къысха уртламла кибик...

Кимни эсе да мен мадарыма
Сюймеклигин ангылатыргъа,
Мен джюрекден джюрекге джолма,
Кёпюрме биринден бирине атларгъа.
Ким билед, алкъын джазылмай тургъан
Китабны бети болурмамы мен,
Кимни эсе да, алда сакълагъан,
Ахыр кюню болурмамы мен?!
Кимге эсе да учхан къанатма,
Кимге эсе да абыныу-алджау,
Кимге эсе да мен джаннган отма,
Кимге эсе да киритли къадау.
Кенг дуняда мен да бир джанма,
Дуня да махтау излейди манга,
Мен хар джан бла да бирге тууама,
Тенгме сабийге да джашха эм къартха.
Тогъуйма джашауну, къанмай суусабым.
Кюнле уа — къысха уртламла кибик...

Билмейме тамбла не сакълагъанын,
Алай а, не этеме мен аны билиб.
Мен джашма бюгюн, къартлыкъ а колир,
Кёзюм да бюгюнча кёралмаз джити...
Адамлагъа уа болурма мен тенг,
Туугъанларындан ёлгюнчю дери.

Май, 1963. Москва

Мен кѳргенме гюллени тепсегенлерин,
Белчиклерин, башчыкъларын да ойната.
Сюйгенлерин кеслерин да сюдюргенлерин,
Сени мени да, джашауну да джашната.
Эсингдемиди, аланы кѳрюб, биз да
Тибсей, тибсей джыгъылыргъа джетгенибиз,
Эришиуде онгалмай экибиз да,
Кесибизни гюллеге хорлатыб кетгенибиз.

Москва, 1963.

— Джер,
Ненча аякъ теблейди сени,
Къыйналамыды мынга джюрегинг?
— Огъай, къыйналмайды. Барыны мени
Къайгъымда кетед хар бир кюнлери.

Май, 1964

Сен сууукъ адамды демечи меннге —
Менде от джаныб, кюйюб барама,
Ичими ач да, къарачы ичине,
Андан джилтинле, чартлаб, чыгъалла.

Март, 1964

Къысха кюн бир-бирде
Болады узун.
Декабрь кюню болду манга алай:
Сени сакълаем,
Табалмай тѣзюм,
Сен джетгенлей а
Кюн, не да къайда!
Кюн джокъча болду,
Къыб-къысха болду,
Алай а кѣз гинджи, кѣз къабакъдача,
Кѣрилди, уллу болду, созулду —
Кѣрюндю бизге дюн дунияча.

Апрель, 1965. Ялта

Эки терек бир болур болмаз,
Джел айырады, ортагъа кириб...
Хауада бутакъ да арадан чыгъыб,
Джылтырайды, сууукъ буз кибик.
Терекге да, адамгъа да джел,
Керекли зат тюлсе, бузукъса къуру,
Сюймеклик дегенни чыртда сезмеген,
Къайдан билесе айырылыуну?!

Сентябрь, 1966. Малеевка

Не кюндю бюгюн?
Аллай кюнд бюгюн —
Экибиз биргебиз,
Болса да не кюн!
Къаллай кюнд бюгюн?
Кюн аллай кюндю —
Заманча, ёмюрча,
Бир чексиз кюндю.
Къаллай кюнд бюгюн?
Сюйсенг барас кюн,
Огъай десенг а,
Сен суйген бир кюн.
Не кюндю бюгюн?
Не кюн эсе да,
Ёмюрде болмагъан
Бир кюн эсе уа?!
Не кюндю бюгюн?

Къыш, джай кюн эсе да,
Биз экибиз ючюн
Джангы туугъан эсе уа?!
Не кюндю бюгюн?
Ыйыкъда болмагъан
Сегизинчи кюнд,
Бизге деб туугъан.

Сентябрь, 1966. Малеевка

Алтын кьалэгъа саллыкъма, дечи,
«Ашыкъма, марджа, сабыр бол дерме.
Джюрек джылыуун, ийнан, теличик,
Къалагъа берген мен кёрмегенме».
Баш уруб меннге, джалыныб кёрчю,
Джумушамазма, сабыр бол дерме.
Джюрек джылыуум мени, ийнанчы,
Джюрек джылыугъа берилед дерме.
Джашауунга да джашау къошарма,
Деб кукаланма мени аллымда,
Алдама, иги джаш, бошауузланма,
Джюрек сатылмайд аллай затлагъа.
Урлаб кетерме, деб кьоркьутсанг да,
Кёргюземе деб меннге къарыуну,
Ол тюрлю-тюрлю дьгаласладан
Кьоркьуб бермезме джюрек джылыуну.

Алай болмайын, келиб акъырын,
Джылы джюрекни этсенг а ачыкъ,
Менде да олду, олду табарынг,
Джюрегим кеси къаллыкъды барыб.

1962, Москва

Мен тиширыума сени къатында,
Менден ийнакълы дуняда болмаз,
Джелчикме, бугъунган сени чачында,
Буруума башхагъа, сени алалмаз.
Мен гюлме,
Эртден чыкъда джашнагъан,
Бир башха гюлю сени алдамазча,
Зем-зем тамчыма,
Сеннге деб тамгъан,
Санга бир башха суусаб чыкъмазча.
Алай а киши эркиши кёрсем,
Мен да эркиши болуб къалама,
Башха тиширыу сеннге тюбесе,
Сен да тиширыу бол деб болама...

Январь. 1964

Билмейме, не ючюн суюесе, кьайдам.
Кьолай юй бийче тюл шойма да, ха?
Бир иги ушхуур этиб бир айдан
Ашатмагъанма, сора не затха..
Бир дамлы затны этиб салмайма.
Сохта, джёрме уа — хо бир да санга-
Къарыуну аяб, чыртда кьалмайма,
Алай а усталыкъ джетмейди анга.
Къачан эсе да таулу тиширыу
Джуугъанча аягъын, башын эрини,
Джуумайма, (анга джетсе да къарыу)
Алай а суюесе, суюесе мени.
Джаным, ушхуур эт да сен, ашат,
Не билиминги сал да аямай,
Мен а, сени суйгенден башха,
Къалгъанма джукъгъа джарамай.

Май, 1964

Джаным, хар не да бизгед, къарачы:
Балий чапракъла бизге тебсейле!
Бар, тублерине башынгы салчы —
Джабышмасынла, алагъа уф дерме.
Джайгъы джангурчукъ чакъгъан балийни
Чапракъларын алыб тюшеди,
Къош ууучунгу анга тут, джаным,
Къслунгдан джангур суу ичерим келеди.
Къолларынг бла кёлтюр да кёкню
Мени да кёкке-кёкке бир атчы,
Билмейме не этерге, насыбым кёбден —
Телилендирчи, джаным, ойнатчы.

Май, 1964

Мени алгъынча суймегенинги,
Айтдыла кёзлеринг меннге..
Джылытама мен, къолларымы
Тута,
Сту джукъланнган кюлге.

Апрель, 1965. Ялта

Иги адамласыз, дөйдиле бизге,
Алай а кесибиз мюкюл кесибизге.
Иги эсек сора, бир-бирде булут
Нек чабад бизге джел, джангур болуб?!
Кёзюнг джетгенлей къыз эшмелеге,
Къыйыкъ къарайма — ишекме сеннге...
Меннге эркиши бир джукъ соргъанлай,
Сен шум боласа, суу уртлагъанлай.
Сора барабыз тил тутуб, кюе,
«Нек къыйнадым» дей, ичден ёкюне,
Билебиз, сюебиз бир-бирибизни —
Бошуна къыйнайбыз джюрегибизни.
Алай а, кёкюрек къоймайд айтыргъа —
«Менме терс дерге, не санга, не манга,
Излейелмейбиз джарашыу джолну —
Мен да назмуда береме къолну.

1961.

Къууанчым, бушууум.
Джокъду бир джугъум.
Сенсе дарманым.
Сенсе — къуб къурум.
Сенсе къууанч да,
Бушуу да меннге,
Джауум да,
Шохум да —
Джара джюрекге.

1963

Алгъын тохтамай, ушакъ этеек,
Не узун кече да джѳтмеед бизге!
Сѳзле, кырдыкга джангур джаугъанча,
Къуюлаелле бир бирибизге.
Джылы джангурла энд тохтадыла,
Кау-куу болдула миллион сѳз да...
Тогъуз.. он буз гырт орун алдыла,
Къысталыб келген, къайдан эсе да,
Билмейме, сенми, огъесе мѳнми
Бузлатыб къойдукъ тургъан юйюбюзню..
Юшютген сѳзле, сансыз джюрекле..
Бар, джокъ эсек да билмейме бизни.

Апрель, 1966. Москва

Уар не да озду бизде тохтамай...
Билмейме бизни ким кьаргъагъанын...
Кёзюмде кьалгъан джангыз бир затды:
Ташая туруб, кьол булгъагъанынг..
Не ючюн турама унутмай аны,
Къагъылгъан кьолну, быллай бир алджаб?!
Болмагъанд сора не джууукъда да
Ол кьол ёмюрде манга таянчакъ...

Апрель, 1965. Ялта

Ариуладан ариулукъ урлаб,
Саугъагъа бердим мен аны санга.
Акъяллыладан акъял да урлаб,
Аны да салдым сени башынга.
Сюйгенледен урлаб суймеклик,
Санга бердим, урлаб алгъанлай —
Ах нек урладым?! Нек урладым?! Нек?!
Кесимде сыйыныб болмай тургъанлай?!
Кертиликни да, кюйюуню да отда,
Суймеклик отда кюйюуню да урладым...
Алай а аланы урлайма десенг,
Тас этериксе, аны ангыладым.
Джаратханча аллах адамны,
Не да адам аллахны кеси —
Мен да сени, урлаб тырнаб да,
Кесим ючюн деб, джаратдым кесим.
Урладынг деб а, киши тутмады —

Бюгюн да барама билинмегенлей,
Алай а кьайда нени урладым?!
Джукъ да джокъ кьопумда,
Къалдым сенсизлей.

Сентябрь, 1966. Малеевка

Хапары джокъду алкъын джашынгы...

Командировкагъа кетгенди дейме.

Созуб кючюмден келмесе аны,

Айт,

Не джууабны, къалай берирме?!
Мен айтмам анга сен бла мени,

Гоммойлашыныб туруучубузну,

Бушуу отунда кюйген джюрекни

Тыя, айтмам, къабыныучунгу.

Дагъыда сорур, бара баргъанда:

«Былай кѣб нек къалды, къайдады атам?!

Бу джол а, джашырмай джара джюрекни,

Айтырма: «Джесирге тюшгенди атанг». —

Сейирсинме сен, мен тюзюн айтсам,

Алдаргъа къарыу джокъду андан ары...
Джюреги сендед, дерме ушатсанг,
Бошланьргъа уа этмейд къайгъыны.

Сентябрь, 1966. Малеевка

Онгсунмаз затынғы айтайым санга:
Сау кългъанма, сен кетгенликге;
Ариу да болгъанса, дейдиле адамла,
Кюн да джарыкъ тийеди мөннге.
Билемисе, не ючюндю алай,
Ёлмей кългъаным, сенден айырылыб,
Тас болгъанса да, джугъунг да кълмай,
Джюрекден кетгенсе, келмезча кълйтыб,
Кетмей болмаса, адам айырылыб,
Кетсинчи кълала, эсде ёмюрге,
Ызындан кълараб кългъан ахсыныб,
Джер тартар кибик кечеде, кюнде.

Май, 1967. Москва

Сюе болмазек бир заманда да,
Огъесе кемсизми суюек, къайдам.
Излемей къойдукъ да айырылгъанда,
Излебми турабыз огъесе, къайдам,
Излей болурбузму, табаргъа къоркъа,
Табыб дагъы да чачылырбыз деб...
Санга манга да тюлд керек башха,
Бир бирибизге да тюлбюз биз керек.
Кесибиз эсек джарашалмагъан,
Бар суймекликни теблеб, ууатыб,
Сен мени излей, мен сени излей,
Табхан а этмей, джетсин ууахты.

Апрель, 1965. Ялта.

ОЛ АДАМ

М. А. Л.

Мени багъаргъа ол излемеди,
Мен да излемедим аны багъарын,
Къалай эсе да, кеси аллына,
Ол адам болду мени дарманым.
Бир эки сѣзден кѣб сѣлешмедик,
Сѣлеширге уа бар эди заман...
Мени къыйынлы, ачы джолумда
Бир джулдуз болду манга ол адам.
Тюбербизми биз,
Ким билед аны,
Алай а тюбемей къалсакъ да ъмюрге—
ъмюрге кетген, керти Адамы,
Къалгъанды ъмюрге мени биргеме.

Сентябрь, 1966. Малеевка

Р. АХМАТОВАГЪА

Джашау хар нени аууурун джыйыб,
Мени юсюме салыб баргъанды,
Менден къарыулу дюн дуняда
Болмагъанчамы санагъанды.

Джашауум кетиб барады кюрешде,
Бассын ауурлукъ, аймыт, бююлмем,
Мен кючлю кючме,
Аны ючюннге

Къалай разыма кеси-кесиме.

А сен а, тенгим, мени джапырдынг:
«Тёз, джазыу кючлюге салат аууурлукъ,
Сынар ючюн, аны къарыуун,
Минер юсюне, сълмай джаууурлукъ.»
Кючлюмеми да?
О, бир билгеенг,

Къаллай кюч бла кюч табылады?
Кесим кёб кере сейирсинеме,
Бу кючлю кюч манга къайдан чыгъады?!

Май, 1967. Москва

Кёрюнмеген кьолу бу кьачны,
Бояуун тёкгенди, аяусуз чачханды.
Саргьылдым-джашил оюула бла
Чегет сабан да кьоймай джасагъанды.
Керегек кьачдан биз юренирге,
Чомарт болургъа, сурат салыргъа.
Алтынын тёкгенди тегерегине,
Аямайын, ариу болургъа!

Сентябрь, 1966. Малеевка

Гюлле кёрюмдюге тизилгендиле —
Алагъа джесирге тюшгенме, къарай.
Быланы ёсдюрген къолла кимдиле?
Уппа этерем аланы, ийнакълай.
Алай а бардыла дагъыда къолла,
Быланы джыртыб, джыртыб ташлагъан,
Дагъыда бардыла адам аякъла,
Быланы батмакъгъа боягъан...

Сентябрь, 1966. Малеевка

Ётюрюкчюдю, гудучуду десинле,
Алдырды, кукады, эки бетлиди...
Киши эслемегенни анда сен эсле —
Кимден да сени кёзюнг джитиди —
Ол кеси ёмюрюн джашамагъанды бош,
Аманын къазма, изле игисин.
Бир бурху къоймай, барын джый да къош,
Адам болуун кёрюрсе кесинг!

Сентябрь, 1966. Малеевка

Адамгъа къалай кѣб зат бериледи?!
Гокка хансла да джюрек ачаргъа.
Бизни ючюн тууб, оюула тиге,
Джашайла гокка хансла дуняда.
Сабийликде кямар этебиз,
Артада уа джашла этелле сауугъа,
Къыз чыкъса, алача кийиндиребиз,
Орнатхан да этебиз къабыргъа.

Сентябрь, 1966. Малсевка

Кимге болса да кыйынлыкъ, ачлыкъ,
Къургъакъ джылы да сабаннга, бачхагъа.
Малгъа — кыйын кыш, ашына кыйтлыкъ,
Къайытмасын ёмюрде ызына.
Джюрекден кетген огъур орнуна
Къайытырын излейме, талпый, термиле,
Ёран кечеде джолоучу келиб,
Киргенча къууана, туугъан юйюне.

Сентябрь, 1966. Малеевка

Итчи итлени джыйыб ящикге,
Ёледжек атда барады алыб..
Итле джылайла, ит джыламукъла
Тешиклеринден баралла, тамыб
Ящик тешикден бир маске аякъчыкъ,
Бери салыныб, къырад агъачны —
Адам, билекме мен санга сора,
Айт, къайры элтесе, ма мен джазыкъны?

Сентябрь, 1966. Малеевка

Джел арыб, талыб джетди ингирге,
Олду деб да тюлсе танырыкъ...
Джел, кючден бутдан, шыбырдай меннге,
Хапарын айтды, дагыда джарыб:
«Къыйналдым эсем да мен джангыз кюнню,
Езге бир джыллыкъ ишни салгъанма..
Арыдым эсем да къуру бюгюнню,
Тиш да чачханма, юй баш да алгъанма!»

Сентябрь, 1966, Малеевка

Джашаугъа джашыртын кирмегенбиз биз,
Кирмегенбиз арт эшик бла.

Киргенбиз,

Хар кюнню ёмюр этгенбиз,
Толтуруб аны хайырын ала.

Мен бир кишиге бермем кюнюмю:

«Ал, хайырлай», — деб, мени орнума.

Тоб толу этиб, салыб кючюмю,

Алай берирме Ата Джуртума.

Апрель, 1966. Москва

- Джашау — къзауатды, — деди ол манга.
— Биз да — аскерчиле, — деб, джууаб этдим.
— Шай да тюлд джашау, — деди ол манга,
— Сен дезертirse, — деб джууаб этдим.
— Джашау — джангылычды, — деди ол манга.
— Джашау — суймекликди! — деб джууаб этдим
— Кимни суйгюн да? — деди ол манга.
— Кесингден сора да суй! — дедим анга.

Апрель, 1966. Москва

«Джашасам эди мен ёмюрюмю
Джангыдан», — дегенни кёб эшитеме.
Мен тюлме бу затда кишиге сюдю.
Ёзге мен да аны кесиме элтеме.
«Джашасам эди мен ёмюрюмю
Бюгюнден башлаб...»
Толтуралмадым эсем кюнюмю...
Джангыз ёмюр да боллукъду манга.

Сентябрь, 1966. Малеевка.

Джангы джыр дунягъа тууа башласа,
Туусун кёзлеуча, таулада бёркген,
Озгъан ичерча, анга къабланса,
«Муну кюсеем», — дерча ёмюрден.
Джангы джыр дунягъа тууа башласа,
Шоркъача тюшсюн мийик къаядан,
Хар ким да аны аллында тохтаб,
Бюгюндю кёргеним, дерча алайда.

Сентябрь, 1966. Малеевка

ЭГЧИМЕ ПОЭМА

Къанитат харибге

Адамла,
Бюгюн джазаргъа излейме
Джюрек кыйнаудан, джюрек ауруудан...
Кюеме,
Кюеме,
Замансыз кетген
Терс адам ючюн, сеир джашаудан.
Тюбейди алкъын аллай бир ауруу,
Джюрекни теблеб, тебмезча этген,
Анга бир дарман болалмайд къарыу,
Осал адамды, ма аны берген.
Мен да табмадым санга бир мадар,
Дыгалас бла кюн ашырсам да —
Бир мадар,
Аджалны бир кесек алдар,

Табылмад, сени ючюн джер тырнасам да.
Джашаргъа талпыгъан, джаш джюрегинги,
Къара джамчыгъа нек бѣледи ол?!
Сеннге деб туугъан, чууакъ эртденни
Сеннге не ючюн бермеди да ол?!
Къабхан къабынынг, тамакъдан энмей,
Сени бууарча, нек этди алай?!
Сабийлеринг да, сабийлик кѳрмей,
Сеннге джыларча, нек этди алай?!
Ол сеннге салды сансыз къыйынлыкъ —
Болджалсыз кетдинг, кетмез дуниянгдан,
Сени ачыуунг меннге джыйылыб,
Мени да тартад энди ызынгдан.
О, бу къыйынлыкъ!
Шыкъыртсыз джашайд —
Кѳрлюк туюлсе аны арбазда,
Сени уа, къуртча, кемиред, ашайд —
Ал кюню кибик, джангыд къачанда...

Кюнле баралла кёзкөрмезлеге,
 Бири-бирине мени узата,
 Бир джонгурчхача, тюрте ёзеннге,
 Бир да мийихге, тёппеге узата.
 Бир — ышандыра мени кёлюмю,
 «Арт кюнюнг алкъын туумагъанды» — деб,
 Бир да—къоркъута, «сени ёмюрюнгю
 Ма бусагъатдан юзейикчи»—деб.
 Мен а джашайма, санамай кюнню —
 Къоркъутмайдыла ала мени чырт —
 Билеме, узун этген ёмюрню
 Адамды, башха бир зат да тюлд, тюлд!
 Ма аны ючюн болур, адамда
 Излейме къуруда иги шартланы,
 Джыяма кесиме джюрек ашаугъа,
 Алтын бюртюкча, сакълайма аланы.
 О, энгда айтама, адамла, сизге,

Сакълагъыз бири-биринги халал!
Джашау джашнасын хар бирибизде,
Хар бирибизни унутсун аджал!

* * *

Кюнле баралла бири-бирине
Мени ышана, эте аманат,
Не бола эди, мени биргеме
Сени да этселе, бюгюннге аманат?! —
Хар бир кюннге да, джангы юйгеча
Киреме таукел, мен ие болуб,
Сени джаранга бюгюн тюшгенча,
Къоймайд джашаргъа, бойнумдан бууб...
Къайры атайым мен бу джараны,
Кюйдюрюб, учхун нек этелмейме?!
Джарлы эгечим, бушууум бла
Сени ызынга нек келтирмейме?!
Ауузум къоркъады атынгы айтыргъа,

Джюрек бир минут унутмаса да.
Джыйырма джылны джерни кьойнунда,
Джерни къучакълаб, джатыб турсанг да.
Биз экибизни бир ана асыраб,
Аякъ тиретгенд бир отджагъада,
Ачыуубузну сынамаз ючюн,
Кеси кетгенди ол бизден алгъа.
О, кюйген джюрек,
Бер меннге кьарыу!
Бир джангы кьарыу бер меннге, хайда!
Насыбсыз болгъан мени эгечими
Джашатыр ючюн мен поэмамда.
Джарлы эгечим..
Танг атыб келед,
Акъсылдым-джашил кёзлерин ууа,
Чууакъ аязчыкъ шыбырдаб джетед,
Тауну тюзню да бетлерин джууа.
Танг кьызарлыкъды,
Танг агъарлыкъды,

Бу сакълау шошлукъну уятырыкъды.
Эртденнги джелчик энеди джерге,
Кюн да кенделен таягъын иед,
Мен да барама, санга туберге,
Сени чакъыра, поэмама деб.
Чакъырдым кюнню —
Джарыкъды, тазад.
Сени да боллугъед ма бу кюн кюнюнг...
Сакълайма,
Этерик этсин деб джууаб,
Нек тюлдю бюгюн сени бюгюнюнг?!

* * *

Бу поэма тюлд — сени ачынгды,
Джюрекде туюлюб, тегюлмей тургъан,
Мында джазылган, хар бир тизгин да,
Тизгин тюлд — Къобанд джиламугъундан.
Мында хар хариф сени кюнюнгдю,

Бу харифлеча, къралыб ётген,
Мында хар сёз да — ёкюнююнгдю,
Кёйдюрюб сени, замансыз элтген.

* * *

Толгъан ай кибик, сени тюрсюнюнг
Ёзенни джарытхан кюнледе, чыртда
Мен билмей эдим, алда бир кюнюнг
Сеннге кыйынлыкъ хазырлайд деб да.
Сен тебсей, ойнай, ёсген кюнледе,
Дунияда бушуу болмаз дей эдим,
Сенден иги кыыз джокъду деселе,
Менден насыблы болмаз дей эдим.
Сен ийнар айтсанг, кёкде булбулла
Къалкъа эдиле, кёюб джырларын,
Тебсерге чыкъсанг, джашла кызла да
Бошай эдиле харсдан кёлларын.
Чепкен сокъгъанча, келечи бары

Бизге джол салыб, тохтадыла да,
Сени ашырыб, юйден бир джары,
Къалай джашарбыз, дедим мен сора?!
Башымы тараб, эшмеми эшсенг,
Къолунгу аласа, деб къоркъа эдим,
Келечи келиб, анам сёлешсе,
«Хо», — деб къояды, деб къоркъа эдим.
Кетдинг кюнлени сен бир кюнюнде,
Къачыб огъуна, кетдинг сен Анга..
Сени борчунгу къолуна алгъан,
Не джашау хазыр этди да санга?!

* * *

Мен бош ёкюне болурмамы экен,
Тюшюм эсе уа бу айтханларым?!
Болгъан болмазмы мени эгечим да,
Ансы ол ёлюб, сау къалай къалдым?!
Сеир аууаз да, сеир кюлюу да
Бир башханыкъы болурмед экен?

Тау кезлеулеча таза кезле да
Бир башханыхъы болурмелле экен?
Андан тегюлген келча, джыламукъ,
Джыламукъ болмай, ол чыкъ болурму?
Аны тау джелчик джалаб хансладан,
Кеси кебдириб кьойган болурму?
Мен ауругъан кюн, юсюме ийилиб:
«Сен ёлме ансы, мен джашаууму
Бир джугъун алмай, кьояйым бериб,
Деген ол болмай, башха болурму?
Да аны кьайдан чыгъардым сора,
Акъылым шашыб бара болурму?!
Не болгъанды да, ким айтсын манга,
Бу тюнюм болмай, тюшюм болурму?!
— Да сора, ётюрюк эсе бу бары,
Бу ачы бушуу кьайдан чыкъды да?
Джюрегим мени быллай джараны
Кеси аллына бошму табды да?!

* * *

Поэмам,
Джарлы поэмам мени,
Къатдыр кесинги,
Къурч кибик къатдыр,
Не лжити бычакъ бол да, бушууну
Джюпекге ийме, юздюр да атдыр.
Замансыз къораб, кетген джанладан,
Поэма джазгъан къалай къыйынды!
Тамакъны бууб тургъан бушуудан,
Сёзню чыгъаргъан къалай къыйынды!

* * *

Эй, адам, адам!
Сеннгеди сёзюм,
Излөгеним да сенденди мени —
Не зат этесе сен адам ючюн,

Ачитмаз ючюн,
Къатдырмаз ючюн,
Аны джашауун къысхартмаз ючюн?
Ачы сёз келди эсе ауузунга,
Анга джол бермей, тыйдыңмы, айтчы?
Бир бош сёзчюкню эшитдинг эсе,
Аны кёлтюрмей, джукълатдыңмы, айтчы?
Джаш эсенг, къатын алыргъа тебреб,
Не зат ашхылыкъ хазырлайса анга?
Къыз эсенг, эрге чыгъаргъа башлаб
Не къууанч элте болурса анга?
Сорууум кёбдю, алай а къойдум —
Аллын башладым, энд сор кесинге,
Кюнде-кечеде сюдюлюк этиб.
Джаша кесинге, дейме хар кимге,
Этда къайтама джарлы эгечиме —
Аны бушууд муну джаздыргъан..
Кёргеним сайын аны тенглини,
«Джашарыкъ эди», — дейме джарлыгъа...

Къууанчым болса, ол къууанныгъед,
Дейме, бушуугъа этеред бушуу...
Ол бла мени арабыздады
Энди джаб-джангыз мени джашауум...

* * *

Юй бийче болдунг,
Сен ана болдунг —
Хар бир кёзюню барды къууанчы...
Энтда бир тюрлю чакъдынг, джашнадынг
Алай а кёбге бармадынг, онгдунг..
... Дыгъар-дугъур деб, эшик ачылды,
Андан атлагъан аллынга ауду.
Дагъы да къобдү,
Дагъы да ауду...
Джаш джюрегингде,
Бир таша джерде,
Бушуу джыламукъ биринчи тууду.

Ол а, акъ учхун болуб тюрсюню,
Палтонуну да дженги джырылыб,
Ашагъанын да къусуб юсюне,
Башлады энди сеннге къычырыб...
Сабийлеринг а, чибинле кибик,
Джызылдайдыла бирер джерчикде,
Аугъан а энди, тириле келиб,
Сёлешеди бир тюрлю тилде.
Джер кетиб барад аякъ тубюнден,
Ол а чартлайды кимге эсе да...
Къачыб чыгъарча болсанг да юйден,
Сен бузлагъанса стол джанында.
«Мунуму суйдюм,
Мынгамы келдим,
Джашау этерге деб ёмюрлюкге,
Джаш джюрегими мынгамы бердим,
Бир джугъун къоймай кеси_кесиме?!
Дагъыда не зат сагъышынг, къайдам,
Джюрекден мизча барады ётуб...

«Киши адам болурму, бу киши адам?
Джашау былаймы къалады кетиб?..»
Ол а сауутну, сабаны къоймай,
Шууулдатады къабыргъалагъа...
Сюймекликни уа, бир джугъун къоймай,
Кюйдюргенди ол аракъы бла.
Арыды. Атды кесин орунга —
Чыкъырдайд орун, андан къоркъгъандан.
Сен кирпич къысмай, адырдынг тангны,
Кече бояуун алды чачынгдан...
Этда тезерге бир табсам къарыу,
Деб ышанаса, сен баргъан суугъа.
Ол излемейди,
Излемейд мадар —
Кесин сатханды ол сатлыкълагъа,
Ала уа, къагъытха къол салсын ансын,
Хаб-хазырдыла сатыб алыргъа...
Ала билелле — учузд багъасы —
«Эй, тартчы, алан,

Сени саулугъунгд!»

Саулукъ туююлдю ол а, джарлы джан,
Джаш джашауунгу баралла тогъуб.

Сеннге къара кюн келиб, джарлы джан,
Орун алгъанды сени юйюнгде,

Джууукъдан джууукъ атлайды аджал —
Джугъунг къалмагъанд ал тюрсюнюнгден.

Тилейсе, ариу айтаса анга,
Кесинги унутуб, сабийле ючюн,

Ол а ант этед,
Унутад,

Алдайд,

Дагъыда башлайд, джангыдан ичиб.

«Эй, тартчы, алан,

Къойчу бир нохну,

Нох табхан къыйынд дебми тураса?!

Мындан ингирге табайым онну,

Къой, нохну къой да, мынга къол салчы...

Къуйчу рюмкагъа,

Къуйчу стаканнга,
Къуйчу челекге,
Къуй крушкагъа!»
Къуялла, къуялла толмагъан джерге,
Дагъыда тегелле сора ызына.
Энди уа несин сатсын уртламагъа,
Тышына атылды Ол къуллугъундан...
Ма энтда табды, табды сатаргъа,
Юзюб сабийле ауузундан!
Энтда ичерге ол табды сылтау —
Сен тешек болгъанса, джарамгай анга!
Неге керекди анга ауругъан!
Неге керекди санга къараргъа!
Ол «джыламугъун» тегед тенгеле —
Алай эсе уа — ичерге, ичерге! —
Деб, джарлы, сени бошады ичиб.
Сен къарт болгъанса, сен ауруйса деб,
Кюн а, джыл кибик,
Кече уа — беш джыл!

Джашлыкъ джутулду, бошалды, кетди.
Ах бар эди да, джарлы, къанатынг,
Учаргъа къоймайд, сындырды, кесди.
Кёмдю замансыз сени кёрюнге,
Бир муратынг да толмады, кетдинг...
Тансыкъ болгъаненг сабийлеринге —
Аланы да ызынгдан элтдинг...

* * *

Пером бир бузлайд, бир да эрийди,
Ачыудан джырады, къагъытны, тырнайды.
Джюрегим, кесинги эслечи, дейди,
Алай а туралмам энди тынгылаб!
Сёлешдирирме
Гауну,
Тюзню да!
Ташны,
Агъачны да сёлешдирирме!

Къуйчу стаканнга,
Къуйчу челекге,
Къуй крушкагъа!»
Къуялла, къуялла толмагъан джерге,
Дагъыда тегелле сора ызына.
Энди уа несин сатсын уртламагъа,
Тышына атылды Ол къуллугъундан...
Ма энтда табды, табды сатаргъа,
Юзюб сабийле ауузундан!
Энтда ичерге ол табды сылтау —
Сен тешек болгъанса, джарамай анга!
Неге керекди анга ауругъан!
Неге керекди санга къараргъа!
Ол «джыламугъун» тегед тенглеге —
Алай эсе уа — ичерге, ичерге! —
Деб, джарлы, сени бошады ичиб.
Сен къарт болгъанса, сен ауруйса деб,
Кюн а, джыл кибик,
Кече уа — беш джыл!

Джашлыкъ джутулду, бошалды, кетди.
Ах бар эди да, джарлы, къанатынг,
Учаргъа къоймайд, сындырды, кесди.
Кёмдю замансыз сени кёрюнге,
Бир муратынг да толмады, кетдинг...
Тансыкъ болгъаненг сабийлеринге —
Аланы да ызынгдан элтдинг...

* * *

Пером бир бузлайд, бир да эрийди,
Ачыудан джырады, къагъытны, тырнайд.
Джюрегим, кесинги эслечи, дейди,
Алай а туралмам энди тынгылаб!
Сёлешдирирме
Гауну,
Тюзню да!
Ташны,
Агъачны да сёлешдирирме!

Кесин тыялмай, баргъан сууну да,
Мен керек болса, тыя билirme!
Неми да берirme назму тизгинге!
Тохтамам чыртда-уллуду борчум:
Борчлума, джарлы эгечим сеннге,
Борчлума хар неге,
Борчлума хар кимге,
Сен а аджалны анга келтирген,
Сюел аллыма,
Джабма бетинги!
Джашауну рюмканы ичинде кёрген,
Сен кебегисе ма бу ёмюрню!
Мен сеннге тёреме,
Прокурорма,
Джыйырманчы ёмюр бойнума салгъан,
Тур ёрге,
Кёзюнгю кёзледен бурма!
Бар эди да джол,
Болалсанг адам!

Тур, сюел.
Мени эгечсиз кьойгъан!
Терслик кечилмейд кёзюую джетед.
Ёмюрню джаууд ёмюр бет джойгъан.
Тур, сюел,
Джууаб эт,
Сюд санга келед!

Октябрь, 1964—Январь, 1965

БАШЛАРЫ

Кёз ачсын деб окъуучу эрикгенде . . .	4
Сормагъанма джюрегиме ёмюрде . . .	5
Джырла дедиле меннге тауларым . . .	8
Тиширыу назмула джазаргъа къойчу . . .	10
Джамчы	11
Джер.	15
Болалмайма бир да шахарчы	17
Джыр	19
Таулу джаш сюеме деб айтмай эсе . . .	21
Бир бирде арысам мен, ишлей келиб . . .	22
Теберди	23
Таулу таулада хар терекденда	24
Онджетинчи джыл	26
Кыркъынчы джыллада къызла	28
Экибизге да къыркъ болмагъанед	30
Топракъ кесек	32
Сюеем урушну мен унуталсам	36
Шинель	38
Къалай рахат джашай эдик биз	40
Мен сабий бла ананы кёрсем	42
Чегетде, уруш тюздеча атлай	44
Джаралы къайынны тубагъы киби	46

Гитчелигимде анам кѳуруда	47
Татартюбде мийик кѳалагѳа	49
Айшат харибге	52
Кѳызыл площадь	53
Меннге кѳрюнмей мени биргеде	54
Замандан тохда деб тилемейме	55
Москва, суюме мазаллы санынг	56
Гитчечик, джукѳлайса	57
Джаб джангыз бир кюн болгѳа эдим мен	58
Сорсагѳыз эди мени анама	59
Дюн-дунияда мен бир дунияма	60
Джер джукѳламайды	63
Не арбагѳа минсенг	64
Не излейме, не керекди, билмейме	65
Аппа—ачыкѳ болсун джюрекге	66
Кѳачанда джолдама	67
Ол кюнню кюнледен быргѳадым	68
Бу кюн да кетди	70
Манга кѳыйын джашау тюше да	72
Окѳуучу ма энтда бир китабчыгѳым	73
Джашаууму арты кѳрюнмейди	77
Хар заманны да	80

Бир-бирде алай болад джюрегим	81
Ташда сюелиб къарайма терекге	82
Кюнюмю узун кечеми къысха	84
Бир кёрюнмеген темир ийнеле	86
Мени къабырым атылыб къалыр	87
Къарт атам гюрджюдю	89
Къарт ийнекле	90
Мен да къалгъанла кибик ишлейме	91
Дуниядан кетеме джетмей бишиуюм	91
О талпыу	92
Садда олтурама	94
Столла — столладыла	95
Пилге баш урады чибин	95
Адам джылыуну багъалатама	96
Юйде кёзюуде къаблан	98
Гардош туурадым	97
Юйде джюгенсиз, джибсиз	98
Кимни эсе да мен мадарыма	99
Мен кёргенме гюллени	101
Джер, ненча аякъ теблейди сени	102
Сен суукъ адамды демечи	102
Къысха кюн бир бирде	103
Эки терек бир болур болмаз	104
Не кюндю бюгюн?	105

Алтын къалагъа саллыкъма дечи	107
Мен тиширыума сени къатынга	109
Билмейме, не ючюн	110
Джаным, хар не да бизгед.	111
Мени алгъынча суймегенинги.	112
Иги адамласыз дейдиле бизге	113
Къууанчым — бушууум	114
Алгъын тохтамай ушакъ этеек	115
Хар не да озду бизде тохтамай	116
Ариуладан ариулукъ урлаб	117
Хапары джокъду алкъын джашынгы	119
Онгсунмаз затынги айтайым	121
Сюе болмазек	122
Ол адам	123
Джашау хар нени ауурун джыйыб	124
Кёрюнмеген къолу бу къачны	126
Гюлле кёрюмдюгю тизилгендиле	127
Ётюрюкчюдю, гудучуду десинле	128
Адамлагъа къалай кёб зат бериледи	129
Кимге болса да	130
Ишчи итлечи джыйыб	131
Джел арыб, талыб джетди ингирге	132
Джашаугъа джашыртын кирмегенбиз	133

Джашау — къзауатды	134
Джашасам эди мен ёмюрюмю	135
Джангы джыр дунягъа	136
Эгечиме поэма	137

Халимат Башичевна Байрамукова

ПОЙ! — СКАЗАЛИ МОИ ГОРЫ

Стихи

На карачаевском языке. 160 стр. без иллюстр.

Редактор Н. М. Кагиева. Художник В. А. Гаврилко.

Худож. редактор М. П. Бертник. Технический редактор Г. М. Хомякова. Корректор Р. А. Гнаева.

Сдано в набор 26-Х-1968 г. Подписано к печати 24-III-1969 г. Формат 84x108 1/64
 Физ. п. л. 2,5. Усл. п. л. 4,1. Уч.-изд. л. 3,13. Заказ 4391. Тираж 1500
 ВУ 63062. Цена 35 коп.

Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного издательства
 Черкесск, Ленина, 38. Карачаево-Черкесская областная типография,
 Черкесск, Первомайская 47.

Багъасы 35 кап.

**СТАВРОПОЛЬ КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВОНУ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМИЮ
ЧЕРКЕССК-1969**